

Zápis ze schůze ČNKA konané 12. 2. 2024 od 13.00 v Praze-Spořilově

Přítomni: J. Palouš (předseda), Z. Mikulášek (místopředseda), M. Švanda (tajemník), M. Bárta, J. Borovička, S. Ehlerová, J. Grygar, P. Hadrava, V. Karas, O. Pejcha, M. Prouza, L. Šubr

Omluveni: J. Kovář

Hosté: P. Heinzl (zástupce ČAS)

Program jednání:

1. Uvítání;
2. Kontrola zápisu z minulé schůze;
3. Výroční zpráva za rok 2023;
4. Noví kandidáti na členství v IAU z ČR;
5. Zástupci České republiky pověřeni hlasovat v rámci komisi na Valném shromáždění IAU;
6. Členství v Evropské astronomické společnosti;
7. Astronomy & Astrophysics, výše příspěvků jednotlivých institucí;
8. Zřizovací listina ČNKA, ex officio zastoupení institucí;
9. Office for Astronomy Education, zastoupení ČNKA;
10. Různé
 - Podvržené emaily ve jménu IAU
 - Návrhy rezolucí pro Valné shromáždění IAU
 - ProAm: výzva ke spolupráci
 - Chystané astronomické konference v ČR v roce 2024
 - Přednášky dr. Václava Vavryčuka pod hlavičkou Kosmologické sekce ČAS

I. Schůzi zahájil předseda ČNKA J. Palouš v 13.00 přivítáním přítomných. Z kolující prezenční listiny bylo zřejmé, že je přítomno nadpoloviční členů ČNKA a komitét je tedy usnášeníschopný. Na úvod J. Palouš krátkou vzpomínkou připomněl nedávno zesnulé členy IAU s vazbou na Českou republiku, Luboše Kohoutka, Miloše Šidlichovského a Jiřího Bičáka. V této souvislosti Z. Mikulášek sdělil další smutnou zprávu, že v únoru zemřel také Martin Černohorský.

II. Prvním bodem programu byla kontrola zápisu z minulé schůze. Zápis byl schválen bez připomínek.

III. Výroční zpráva byla také schválena bez připomínek. Před jejím odevzdáním měli všichni členové ČNKA k návrhu zprávy přístup skrz sdílený online dokument, mnozí zprávu editovali a připomínkovali přímo prostřednictvím tohoto online nástroje. J. Palouš dále shrnul aktivity ČNKA v roce 2023 tak, jak byly vykázaný ve formuláři Rady vědeckých společností.

IV. ČNKA se dále zabýval přihláškami kandidátů na členství ČNKA. J. Palouš všechny kandidáty jmenovitě představil, promítl obdržené materiály a vyzval přítomné, pokud se mohou k jednotlivým kandidátům vyjádřit. Po krátké debatě byla kandidatura všech navržených jednomyslně podpořena. Jmenovitě byli podpořeni: Robert Klement (v současnosti juniorský člen, uchází se o individuální členství, pozitivně referuje P. Hadrava), Tiina Liimets (nový individuální člen, pozitivně se vyjadřuje Ehlerová i další), Michal Zajaček (v současnosti juniorní člen za Německo, uchází se o individuální členství za ČR, kandidaturu podporují Karas a Mikulášek), Santiago Jiménez Villarraga (kandiduje na juniorní členství, doporučení vydává Palouš a Ehlerová), Debora Lančová

(juniorní člen, doporučuje Karas a Bárta), Jakub Podgorný (juniorní, doporučuje Karas). Na výzvu k podání přihlášky nereagovali Martin Jelínek a Romana Grossová.

V. 6. – 15. srpna se v Cape Town v jižní Africe uskutečnil XXXII. Valné shromáždění IAU, během něhož mimo jiné zasedne Membership committee, Finance committee a Resolution committee. J. Palouš položil dotaz, zda se někdo z přítomných chystá osobně tohoto shromáždění zúčastnit, koho by mohl ČNKA pověřit hlasováním za ČR. J. Palouš pro upřesnění uvedl, že vzhledem k počtu členů IAU má ČR při hlasování v komisích 4 hlasy. Z dostupných informací není jasné, zda bude možné se k zasedání komisi připojit pomocí videohovoru a tedy hlasovat vzdáleně, a bylo by tedy vhodné mít zástupce přímo na místě. Z diskuse vyplynulo, že nikdo z přítomných se do jižní Afriky nechystá. Na doplňující dotaz odpověděl P. Heinzl, že doc. Elena Dzifčáková svoji účast na GA IAU zvažuje. J. Palouš oslovil další české astronomy s dotazem na účast a pak některého z nich pověřil zastupováním ČR na jednání těchto komisí a následným hlasováním.

Stalo se po zasedání: na GA IAU bude zastupováním ČR pověřen dr. Jiří Svoboda.

VI. Komitét dále projednal příspěvek P. Heinzla (hosta za zřizovatele) o Evropské astronomické společnosti. P. Heinzl shrnul, že EAS byla založena v roce 1990 a jedním ze zakládajících členů byl přítomný J. Palouš. Ten později dodal osobní vzpomínku, že iniciativa ke vzniku EAS vzešla primárně od bývalého generálního ředitele ESO L. Woltjera. Ovšem nejvíce členů pochází z Euroasijské astronomické společnosti a dále menších národních společností v oblasti Balkánu, zatímco velké národní astronomické společnosti, jako německá nebo britská, se k projektu přidaly až později. Smyslem EAS je vytvoření evropské platformy pro rozvoj evropské astronomie, členy jsou především národní společnosti s preferovanou převahou profesionálních astronomů. EAS organizuje například každoroční velký kongres EWASS (European Week of Astronomy and Space Science), letos bude v Padově. P. Heinzl sdělil, že byl po 4 roky členem rady společnosti, rada se schází alespoň jednou ročně, letošní schůze byla 10. 1. 2024 v Oxfordu. Na ní vzdáleně zastupovala ČR S. Ehlerová, P. Heinzl dává k nahlédnutí zápis z posledního jednání. V něm zdůrazňuje zejména iniciativní orientaci na podporu mladé generace, což je podobná aktivita, o kterou usiluje i česká národní astronomická společnost. Česká astronomická společnost (ČAS) je organizačním členem (který je vázán členským příspěvkem), financování tohoto příspěvku projednal P. Heinzl s AV ČR a Radou vědeckých společností. Heinzl ukazuje, že z ČR je členy EAS 27 osob, z toho 18 je současně členy ČAS. Nyní platí, že členové národních společností se mohou stát členy EAS bez nutnosti placení členského příspěvku. P. Heinzl hledá vhodnou osobu, která by mohla agendu EAS v ČAS zastřešovat, preferoval by někoho z pozic profesionálních astronomů. P. Heinzl při té příležitosti také připomněl, že za rok budou nové volby do Výkonného výboru ČAS a rád by posílil profesionální složku. Zájem o nabízenou pozici projevil O. Pejcha. Více členů ČNKA se shodlo, že O. Pejcha by byl dobrým kandidátem, a v tomto rozhodnutí ho podpořilo.

Stalo se po zasedání: O. Pejcha diskutovanou pozici osoby odpovědné za agendu EAS v ČAS přijal.

VII. Příspěvky Astronomy & Astrophysics. ČNKA se ještě znovu vrátil k platbám za časopis Astronomy & Astrophysics. Členský příspěvek byl sice dořešen v minulosti, otázka ovšem visí nad předplatným, které v ČR hradí pouze dvě instituce. ASU AVČR a MFF UK platí každý cca 95 000,- Kč ročně za tzv. Subscribe to Open Access, což je jistá forma transformační smlouvy. Otevřel pak diskusi, zda by se i další instituce nemohly na tomto nákladu podílet. V. Karas poznamenal, že toto téma se historicky řeší opakovaně. Dodal však, že lze očekávat rostoucí zájem autorů publikovat v A&A s ohledem na fakt, že dříve zavedené standardní astronomické časopisy postupně přecházejí do režimu Golden Open Access (za publikaci platí autoři), zatímco A&A experimentuje s alternativním řešením (platí instituce). Diskuse byla uzavřena s tím, že změna současného stavu by byla obtížná a mohla by narazit na četné legislativní i účetnické otázky.

Řešením by bylo shrnutí obou S2O příspěvků a národního příspěvku do jedné platby, kterou by pak bylo možné rozúčtovat podle schváleného klíče.

VIII. Komitét se vrátil k připomínce vznesené na minulém zasedání ředitelem ASU M. Bursou, že určitou část ČNKA tvoří statutární *ex-officio* zástupci „významných astronomických institucí“, aniž by bylo jakkoli kodifikováno, o které instituce jde nebo jak jsou určeny. Proběhla diskuse nad změnou stanov tak, aby této připomínce vyhověla. ČNKA navrhuje změnit bod 3.2 Zřizovací listiny (nyní ve znění),

ČNKA tvoří nejvýše 5 zástupců astronomických institucí působících v České republice. Další členové jsou voleni v tajné volbě členy IAU působícími v České republice. Volby jsou vyhlašované nejpozději šest měsíců před koncem funkčního období.

na nové znění,

ČNKA tvoří v současnosti 5 zástupců astronomických institucí působících v České republice. Těmito institucemi jsou Astronomický ústav AV ČR, v.v.i., Astronomický ústav Univerzity Karlovy, Ústav teoretické fyziky a astrofyziky Masarykovy univerzity, Fyzikální ústav Slezské univerzity a Fyzikální ústav AV ČR. Změna zastoupených institucí je možná nejpozději dvanáct měsíců před volbami nového komitétu a podléhá projednání a schválení komitétem. Další členové jsou voleni v tajné volbě členy IAU působícími v České republice. Volby jsou vyhlašovány nejpozději šest měsíců před koncem funkčního období.

Aktualizovanou Zřizovací listinu předloží ke projednání VV ČAS, tedy zřizovateli, J. Palouš. V této souvislosti se zdůrazňuje, že bod 4.5 Zřizovací listiny,

Příspěvky za členství a náklady spojené se zastupováním v redakčních radách evropského časopisu Astronomy & Astrophysics jsou hrazeny na základě dohody mezi institucemi zastoupenými v ČNKA.

se nemění. V případě změny zastoupených institucí by bylo nutné projednat nové přerozdělení příspěvku.

IX. Office for Astronomy in Education. Bylo konstatováno, že předseda českého výboru Ota Kéhar nekomunikuje s ČNKA. Členy jsou z ČNKA i S. Ehlerová a M. Švanda. S. Ehlerová za příkyvování M. Švandy sdělila, že úřad je v mezinárodních aktivitách velmi aktivní. Nabízí například databázi projektů pro děti školního věku pro využití ve vyučování. Úřad též organizuje každoroční konferenci Shaw-IAU workshop, zaměřenou především na učitele. Na české straně je ovšem výbor dlouhodobě málo aktivní, dílem i proto, že s ohledem na neustále probíhající revizi Rámcových vzdělávacích programů je zcela iluzorní řešit výuku tak specifického předmětu, jako je astronomie, v rámci základního vzdělání. S. Ehlerová využívá tohoto bodu a informuje i o činnosti Office for Astronomy Outreach, jejíž aktivity jsou určeny především pro popularizátory. S. Ehlerová jako český reprezentant v úřadu skončí a oslovila ČNKA s výzvou k nominaci nového zástupce. Současně ale poznamenává, že to není nejvhodnější pozice pro vědce, ale spíše pro osobu pracovně se zabývající popularizací astronomie mající za sebou síť popularizátorů, kterou by mohla s ostatními sítěmi popularizátorů propojit prostřednictvím tohoto úřadu. Dle jejího názoru by ideálním zástupcem byl např. zástupce velkých planetárií. Z diskuse vyplynulo, že by bylo vhodné oslovit ředitele pražského a brněnského planetária, zda by k tématu neměli co říci. Bylo by možné tuto výzvu spojit i s případnou účastí v Office for Astronomy in Education. J. Palouš při této příležitosti též předčítá výzvu k nominaci na pozici deputy director v Office for Astronomy for Development. Dle většinového mínění se tato aktivity tohoto úřadu IAU míjí s astronomickou činností v České republice.

X. Různé

- Podvržené emaily jménem IAU. Část této diskuse proběhla již před zasedáním emailovou konferencí. Bod inicioval V. Karas, který seznámil přítomné se svojí komunikací se sekretariátem IAU ohledně podvržených emailů jménem prezidentky Debry Elmegreen. V reakci na jeden podvržený email byl ujištěn, že IAU nikdy emailem nežádá o finanční příspěvky, aby pak skutečně emailem o finanční příspěvek požádala. V. Karas upozorňuje, že vyhodnotit legitimitu emailů je obtížné a navrhuje, aby se ČNKa v této souvislosti sekretariátu ozval. M. Švanda v diskusi, kdy shrnul své obšírnější stanovisko zaslané před jednáním emailem, poznamenal, že emailovou adresu lze velmi snadno podvrhnout a že k zajištění legitimacy elektronické zprávy je zapotřebí použít například elektronických podpisů, ať již na straně odesílatele nebo na straně serveru. ČNKa pověřuje J. Palouše, aby navrhl sekretariátu lepší zabezpečení členské databáze (např. dvoufaktorovou autentizací) a používání elektronických podpisů (kvalifikovaných certifikátů).
- J. Palouš tlumočil výzvu k podávání rezolucí IAU, které by byly schvalovány během GA IAU v Cape Town. Nikdo z přítomných si není vědom, že by byla některým z českých členů IAU jakákoli rezoluce navrhována.
- J. Palouš přečetl výzvu Johna Hearnshawa k podávání návrhů na projekty v rámci nově ustanovené pracovní skupiny ProAm (Professional-Amateur Relations in Astronomy). Někteří členové komitétu za souhlasu ostatních konstatovali, že v této věci funguje v rámci ČR již mnoho desetiletí velmi plodná spolupráce mezi profesionálními a amatérskými astronomy a není třeba k tomuto využívat IAU jako prostředníka. ČNKa navrhuje ponechat výzvu bez odezvy.
- Chystané konference v roce 2024 v ČR (referují O. Pejcha, P. Heinzl, Z. Mikulášek, J. Grygar):
 - *Symbiotic stars, weird novae, and related embarrassing binaries*, 3. – 7. 6. 2024 na MFF UK Praha
 - *Binary and Multiple Stars in the Era of Big Sky Surveys*, 9.– 13. 9. 2024 Litomyšl
 - Setkání studentů v rámci Velkého setkání složek ČAS, 19. 4. 2024 Hradec Králové
 - Astronomický festival, 1.– 3. 10. 2024, HaP Brno
- Přednášky dr. V. Vavryčka v rámci programu Kosmologické sekce ČAS na půdě Matematického ústavu AV ČR

Na toto téma proběhla již diskuse též v emailové konferenci. J. Palouš shrnuje, že problematika alternativního pohledu na kosmologické úvahy je v případě kolegy Vavryčka delší, kdy se před mnoha lety začal V. Vavryčuk zabývat alternativním pohledem na vysvětlení přítomnosti kosmického mikrovlnného pozadí. Na toto téma publikoval i impaktované články. Členové komitétu vnímají tuto aktivitu jako sice nestandardní, ale přesto příspěvek k vědecké diskusi na toto téma. Ovšem v poslední době kolega Vavryčuk rozšířil svoji výzkumnou a zejména přednáškovou činnost směrem k alternativnímu pohledu na teorii relativity a dezinterpretaci jejích výsledků a důsledků. Tyto jeho přednášky jsou prezentovány v rámci setkání Kosmologické sekce ČAS na půdě Matematického ústavu AV ČR. Jejich zaměření a způsob podání dle silicích názorů neodpovídá odborné diskusi a mate laickou veřejnost. Vzhledem k popularitě těchto přednášek mezi internetovým publikem prof. P. Krtouš, ředitel ÚTF MFF UK, ve svém dopise upozornil ČAS, že některé přednášky V. Vavryčka poškozují jméno ČAS a odborné astronomické komunity a jejich konání a zveřejnění v rámci aktivit Kosmologické sekce ČAS dává těmto přednáškám legitimitu. Na důkaz přiložil velmi podrobný rozklad jedné z přednášek, v níž V. Vavryčuk nevybíravě kritizuje speciální teorii relativity a údajně ji uvádí na pravou míru. P. Krtouš odhalené nekonzistence podrobně vysvětluje a ukazuje, že tvrzení kol. Vavryčka jsou fyzikálně nesprávná a obsahují demonstrovatelné chyby.

Na tento dopis reagoval V. Vavryčuk a dr. Aleš Špičák, ředitel Geofyzikálního ústavu. Oba dopisy měli členové ČNKa též k dispozici. A. Špičák se od kosmologických aktivit V. Vavryčka distancoval a vyvodil z nich důsledky v rámci ústavu. P. Hadrava poznamenal,

že argumenty zmíněné V. Vavryčkem v jeho dopise jsou podány zavádějící formou, kdy V. Vavryčuk např. zmiňuje polemiku (publikovanou v Nature) vedenou na stejné téma kritiky speciální teorie relativity v druhé polovině 20. století, např. prof. H. Dinglem. Nezmínil už však, že argumenty H. Dingla byly obratem v témže čísle Nature vyvráceny. P. Heinzl požádal ČNKA o odborné stanovisko pro jednání Výkonného výboru ČAS, aby ten mohl tuto nepříjemnou situaci řešit odpovídajícím způsobem. V dlouhé diskusi přítomní členové ČNKA konstatovali, že polemika vedená V. Vavryčkem ve věci diskuse teorie relativity a souvisejících témat je nesprávná, svědčí o nepochopení tématu, a navíc je vedena nevhodnými až agresivními prostředky. ČNKA tedy vyslovil tento názor:

ČNKA děkuje kolegům z vysokých škol za upozornění, že na internetovém kanálu LLion TV byly zveřejněny nahrávky ze seminářů Kosmologické sekce ČAS, v nichž dr. V. Vavryčuk prezentuje své nepochopení základů teorie relativity jako odhalení nekonzistence a principiálních chyb této teorie. Tyto nahrávky poškozují dobré jméno AVČR a ČAS včetně ČNKA před odbornou veřejností a důvěru laické veřejnosti ve vědecké výsledky. ČNKA proto žádá Výkonný výbor, aby se Česká astronomická společnost distancovala od dezinterpretací dr. Vavryčuka a zveřejnila na svých stránkách podrobný rozbor jeho chyb vypracovaný prof. P. Krtoušem, případně i odkazy na další kvalifikovaná objasnění problematiky.

Po vyčerpání témat bylo zasedání v 15.40 ukončeno.

Zapsal: M. Švanda

Ověřil: J. Palouš